

Vasemmistoliiton puheenjohtaja Li Andersson

Paasikivi-Seura 14.2.2017

Aloitin kansainvälisen oikeuden opinnot vuonna 2007. Silloin maailmassa elettiin taloudellista nousukautta ja Venäjän presidentti Vladimir Putin oli valittu Time-lehden vuoden henkilöksi. Lehden mukaan hän oli tuonut Venäjän “takaisin maailmankartalle”. Maailmanpolitiikka kietoutui talouden ympärille ja voimapolitiikka ei ollut läsnä eurooppalaisten arjessa, muualla kylläkin.

Kansainvälisen oikeuden opinnoissa pohdittiin terrorismin vastaisen sodan käsitettä ja sen vaikutuksia kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Kansainvälinen rikosoikeustuomioistuim ICC oli vielä suhteellisen uusi, ja siihen kohdistui paljon optimismia oikeustieteilijöiden piirissä. ICC nähtiin kansainvälistä sopimusrakennetta vahvistavana askeleena sekä todisteena siitä, että keskinäisriippuvainen maailma pyrki rakentamaan kansainvälisiä suhteita sopimusperustaisesti.

Jos minulta olisi silloin kysytty, olisin tuskin kuvaillut maailman tilannetta näin ruusuisesti. Mutta kun tuota maailmaa tarkastelee kymmenen vuotta myöhemmin, muutos on ollut suuri. Maailma on kokenut Yhdysvaltojen subprimekriisistä liikkeelle lähteneen, koko maailmantalouden päälaelleen kääntäneen finanssikriisin ja Euroopan taloudellista asemaa merkittävästi heikentäneen eurokriisin.

Taluskriisi rikkoi nousukauden luoman illuusion länsimaiden jatkuvasta ja ongelmattomasta vaurastumisesta. Kasvava hyvinvointi ei enää ollut itsestäänselvyys. Yhdysvalloissa ihmiset menettivät kotejaan ja eläkesäästöjään, monet Välimeren maat horjuivat ja Kreikka kävi konkurssin partaalla. Tämän seurauksena eurooppalaiset huomasivat ensin joutuvansa pankkien pelastusoperaation maksumiehiksi ja sen jälkeen ankaran leikkauspolitiikan kärsijöiksi. Talouden alamäen myötä särkyivät monien illuusiot paremmasta tulevastakin. Viimeistään tässä vaiheessa oli selvää, että kansainvälinen talousjärjestelmä ei ollut kykenevä lunastamaan johtajiensa antamia lupauksia ihmisten hyvinvoinnin lisäämisestä. Kehitys näytti vääjäämättömästi kulkevan kohti työpaikkojen siirtymistä halpatyömaihin ja suursijoittajien ehdoilla rakennettua epävakaa finanssialan korttitaloa.

Vuoden 2011 arabikevät kohdattiin aluksi optimismilla, toivoen, että kansannousut johtaisivat kansanvaltaisempaan hallintoon autoritaaristen johtajien pitkään hallitsemissa Pohjois-Afrikan maissa. Optimismi oli ennenkaikainen. Syyriassa laajamittaisia mielenosoituksia seurasi sisällissota, joka pakotti satoja tuhansia ihmisiä jättämään maansa, antoi kasvuympäristön ISIS:ille Irakin tapaan ja epävakautti entuudestaan koko Lähi-idän. Suurvaltojen ja niiden liittolaisten pyrkimykset vaikuttaa alueen eri ryhmittymien keskinäisiin voimasuhteisiin kostautuivat pahasti aseiden päätyessä “maltillisten” kapinallisten sijaan eri terroristiryhmittymien käsiin.

Lähi-idän epävakaus purkautui pahimpana pakolaistilanteena siten toisen maailmansodan samanaikaisesti, kun oikeistopopulistit marssivat taluskriisien runteleminen Euroopan maiden poliittisille areenoille, vaatien rajojen sulkemista. Sosiaalinen media on edistänyt uudenlaista ruohonjuuritason liikehdintää ja verkostoitumista, mutta myös huhujen, valheiden ja syrjivän puheen levittämistä.

Voimapolitiikka palasi myös Eurooppaan Venäjän Krimin valtauksen myötä. Krimin miehitys ja Itä-Ukrainan sota olivat Venäjän reaktio Ukrainan sisäisille tapahtumille, joissa kamppailtiin poliittisesta siirtymästä kohti länttä ja EU:ta tai itää ja Venäjää.

Ukraina ja Krim lisäsivät kansainvälistä jännitettä aivan eri tavalla kuin esimerkiksi Tsetsenian sodat, joiden traagisia tapahtumia monet länessäkin katsoivat läpi sormien Venäjän sisäisenä asiana ja osana terrorisminvastaista sota.

Venäjä on lisännyt sotilaallista valmiutta. NATO on lisännyt omaa läsnäoloaan Itämeren alueella viestiäkseen sitoutumisestaan Baltian maiden puolustukseen. Kumpikin ovat omiaan lisäämään sotilaallista jännitettä Itämeren alueella. Kuten presidentti Sauli Niinistö on sanonut, on vaarana syvenevä varustelun ja nokittelun kierre. Sellainen ei ole Suomen tai muiden Itämeren maiden etu.

Ensimmäistä kertaa sitten kylmän sodan päättymisen ovat ydinaseet vahvasti läsnä suurvaltojen valtionjohtajien puheissa, pelotevaikutuksen takia. Myös sopimusperustainen järjestelmä natisee liitoksissaan. Krimin miehitys on loukkaus kansainvälisen oikeuden perustavanlaatuisinta periaatetta, eli valtioiden suvereniteettia, kohtaan.

Samanaikaisesti myös EU:n vakaus on heikentynyt. Iso-Britannia päätti jättää Euroopan unionin ja maan pääministeri Theresa May on ilmoittanut kampanjoivansa vuoden 2020 vaaleissa sen puolesta, että Iso-Britannia jättää maailman tehokkaimpana ja toimivimpana pidetyn ihmisoikeusyhteisön, Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja tuomioistuimen. Tämä merkitsisi 47 jäsenmaan Euroopan neuvoston koko olemassaolon kyseenalaistamista.

Syyrian sodasta on tullut surullinen ja jokapäiväinen esimerkki Yhdistyneiden kansakuntien ja turvallisuusneuvoston tehottomuudesta poliittisten intressien ristipaineessa. Viime syksynä Etelä-Afrikka, Burundi ja Ghana ilmoittivat jättävänsä Kansainvälisen rikosoikeustuomioistuimen. Tammikuun lopussa Afrikan unionin johtajat tekivät epävirallisen päätöksen mahdollisesta joukkoerosta ICC:stä. Yhdysvallat ei sen jäsen koskaan ole ollutkaan.

Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi on lisännyt poliittista epävarmuutta myös siksi, että hänen valintansa on paljastanut niin sanotun läntisen arvoyhteisön ontouden. Ne arvot, joiden on sanottu määrittelevän läntistä arvoyhteisöä, kyseenalaistetaan ja haastetaan nyt rajusti yhteisön sisältä. Läntinen arvoyhteisö on aina ollut äärimmäisen ongelmallinen käsite, mutta viimeistään Trumpin valinnan jälkeen on poliittisten päättäjien määriteltävä, mitä se sisällöllisesti merkitsee. Voiko oikeusvaltiosta piittaamaton, maahantulokieltoja ajava presidentti olla läntisen arvoyhteisön jäsen? Voiko Marine Le Pen, Viktor Orban tai Geert Wilders? Voiko Jussi Halla-aho? Onko arvoista puhuminen riittävä vastaus niille kansalaisille, jotka pelkäävät työpaikkansa ja toimeentulonsa puolesta?

Venäjän yhä autoritaarisempi hallinto, maan eristäytyminen ja ihmisoikeusloukkaukset ovat huolestuttaneet jo useiden vuosien ajan. Nyt huolestuneet katseet ovat kääntyneet Yhdysvaltoihin, jossa taloudellinen eriarvoisuus jo pitkään on lisännyt vastakkainasettelua kansalaisten välillä. Donald Trump on lyhyen kautensa aikana jo kyseenalaistanut keskeiset demokratian kulmakivet: vapaan tiedonvälityksen ja riippumattoman oikeuslaitoksen. Tavalliset ihmiset ovat sankoin joukoin kadulla puolustamassa demokratiaa eikä Trump edes yritä toimia kansakuntaa yhdistävänä voimana.

Sisäpoliittisen tilanteen kehittymistä näissä suurvalloissa on vaikea ennustaa, kuten myös Trumpin tulevaa ulkopoliittista linjaa sekä niitä mahdollisia uusia konflikteja ja liittolaisuuksia, joita se voi tuoda mukanaan.

Tässä tilanteessa Suomen tulee vahvistaa ja kirkastaa keskeisiä ulkopoliittisia ja turvallisuuspoliittisia ratkaisujaan.

Suomen ulkopoliittisena tavoitteena tulee olla kansainvälisen sopimusperustaisen järjestelmän edistäminen ja ihmisoikeuksien vahvistaminen. Tämä merkitsee ennen muuta YK:n ja Euroopan neuvoston vahvistamista.

Kansainvälisen oikeuden rakenteet ja sopimukset on luotu sitä varten, että ne kestävät talouskriisejä, oikeistopopulisteja, Trumpeja ja totuuden jälkeistä aikaa. Perusoikeuksien rukkaaminen niinkin suhdanneriippuvaisen syyn kuin säästötarpeen takia, on äärimmäisen vaarallinen tie. Yhtä irvokasta on kyseenalaistaa oikeus hakea turvapaikkaa aikana, jolloin turvaa tarvitsevien määrä on suurimmillaan siten toisen maailmansodan.

Kun Suomen oikeusministeri vihjailee perustuslain yhdenvertaisuuspykälien olevan este säästöpolitiikalle tai kun poliitikot pilkkaavat johtavia perusoikeusasiantuntijoita "perusoikeusfundamentalisteiksi", on sivistysvaltiossa toimivien edistyksellisten voimien, olkoon sitten vasemmalla tai oikealla, johdonmukaisesti ja konkreettisesti puolustettava sopimusperustaista järjestelmää sekä perus- ja ihmisoikeuksien

jakamattomuutta ja ehdottomuutta. Kansainväliset sopimukset ovat paras yhteinen turvamme ailahtelevien ja autoritaaristen maailmanjohtajien puuttuvaa kunnioitusta oikeusvaltion periaatteita kohtaan.

Suomen pitää myös toimia aktiivisesti konfliktien ratkaisemiseksi ja jännitteiden lievittämiseksi. Monenkeskeisen yhteistyön rakenteita tarvitaan myös konfliktien ratkaisussa. Rauhanvälityksen ja diplomatian tarve on tänä päivänä taas suuri, mutta taidot ja johtajuus eivät ole sitä, mitä joskus olivat.

Vieraillessani vuonna 2014 NATO:n päämajassa, eräs diplomaatti kuvaili minulle Neuvostoliiton ja NATO:n kylmän sodan aikaista antagonistista suhdetta. Hän totesi, että jännitteistä huolimatta suhde oli joka tapauksessa olemassa, ja sen ylläpitoon ja hoitoon osallistuivat siinä työssä kouliintuneet diplomaatit. Kansainvälisistä jännitteistä huolimatta yhteistyötä tehtiin muun muassa aseidenriisunnan ja –hallinnan saralla. Krimin miehityksen jälkeinen kriisi tarkoitti, että kaikki yhteydet katkesivat. Ei ollut edes antagonistista suhdetta, jota ylläpitää, vaan kaikki yhteistyö jäädytettiin ja venäläiset diplomaatit hävisivät kiinteistöistä.

Keskusteluyhteyden ylläpitäminen Venäjään ei tarkoita, että hyväksyttäisiin Venäjän johdon näkemykset, tai että luotettaisiin sen puheisiin, jos ne ovat ristiriidassa tekojen kanssa. Sen sijaan ilman keskusteluyhteyttä epäluottamus ei voi kuin kasvaa entisestään. Kansainvälisen oikeuden loukkaukset tulee ehdottomasti tuomita, mutta työskentelemällä samanaikaisesti jännitteiden lieventämisen puolesta voidaan välttää tilanne, jossa konflikteista tulee pitkäaikaisia ja jäätyneitä.

Suomen ja EU:n on tarjottava Venäjälle tietä ulos pakotteista, kun Ukrainan kriisiin saadaan ratkaisu. Minskin sopimus tarjoaa edelleen parhaan pohjan kriisin ratkaisemiselle. On vaadittava, että kaikki osapuolet noudattavat sen määräyksiä.

Monenkeskeisiä yhteistyörakenteita ja diplomaattisia suhteita tarvitaan niin rauhanvälitykseen kuin maailman suurten turvallisuusuhkien torjumiseksi. Polarisoituneessa ja sotilaallisten jännitteiden leimaamassa ilmapiiirissä ei saa unohtaa, että maailman keskinäisriippuvuus on yhtä todellinen edelleen. Ilmastonmuutoksen, pakolaisuuden ja kansainvälisen terrorismin kaltaisten suurten ongelmien ratkaiseminen on mahdollista vain kansainvälisen yhteistyön kautta.

Aseidenriisunta ja erityisesti ydinaseiden kieltäminen on asetettava kansainvälisen yhteisön agendan kärkeeseen. NATO:n ja Venäjän väliset jännitteet uhkaavat johtaa tilanteeseen, jossa ydinaseiden käyttö on uudestaan esillä pelotevaikutuksen takia. Sellainen kehitys olisi todella tuhoisaa rauhan ja vakauden edistämiseen tähtävälle työlle. Pohjoismaiset vasemmistopuolueet ovat esittäneet, että aseistariisuntaa tulee edistää tekemällä Pohjoismaat ydinasevapaaksi vyöhykkeeksi. Se olisi periaatteellisesti tärkeä tapa osoittaa tuki kansainväliselle aseistariisunnalle.

Viime vuonna YK:n silloinen pääsihteeri Ban Ki Moon pyrki painokkaasti nostamaan ydinaseriisuntaa YK:n asialistalle. YK:n yleiskokous hyväksyi lokakuussa suurella enemmistöllä päätöslauselman, jossa tuetaan ydinaseiden kieltämistä kansainvälisellä sopimuksella. Päätöslauselman perusteella on tarkoitus aloittaa tänä vuonna aloittaa neuvottelut ydinaseiden kieltämiseksi.

Ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan huoli ydinaseiden paluusta turvallisuuspolitiikkaan. Siitä huolimatta, että Suomen on määritelty toimivan aktiivisesti ydinaseriisuntaa ja joukkotuhoaseiden leviämisen estämistä koskevien kansainvälisten prosessien edistämiseksi ja niiden toimeenpanon tukemiseksi, äänesti Suomi käsittämättömästi tyhjää YK:n päätöslauselmasta. On välttämätöntä jatkuvasti muistuttaa ydinasevaltoja siitä, että ne ovat ydinsulkusopimuksessa sitoutuneet ydinaseriisuntaan.

Tarvetta linjan tarkistamiseen on myös Suomen aseviennin osalta. Vastoin niitä periaatteita, joita on määritelty asekaupalle niin YK:n, EU:n kuin kansallisellakin tasolla, myy Suomi puolustusmateriaalia ja aseita muun muassa Jemenin sotaan osallistuvalla Saudi-Arabialle ja Yhdistyneille arabiemiraateille. Turkin nykyhallinnolle on Suomesta viety patruunoita, ja Turkmenistaniin ja Uzbekistaniin on myyty tarkkuuskiiväreitä. Suomi jatkaa edelleen puolustusteknologista yhteistyötä Israelin kanssa laittomien

siirtokuntien laajentamisesta huolimatta. Tämä kaupankäynti ei ole linjassa asekauppaa koskevien kriteereiden kanssa, eikä se ole linjassa Suomen ulkopoliittisten tavoitteiden kanssa.

Viholliskuvia lietsovien lööppien ja huhuja levittävien valeuutissivujen sekä Atlantin molemminpuolisen kuohunnan keskellä on muistettava, että laajamittaisen sodan uhkaa Euroopassa ei ole, ja sodan uhan syntyminen on torjuttava. Itämeren vakautta on edesauttanut Ruotsin ja Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus, ja Suomen ulkopoliittikan pitkäjänteinen linja, joka on rakentunut sotilaallisen liittoutumattomuuden, uskottavan kansallisen puolustuksen, kansainvälisen yhteistyön ja ihmisoikeuksien puolustamisen varaan.

Mutta mikä on tämän doktriinin asema nykyään?

Ruotsin ja Suomen sotilaallinen liittoutumattomuus on luonut suhteellisen vakaan tilanteen, jota ei tule horjuttaa, eritoten epävarmoina ja epävakaina aikoina. Kuten hallituksen viime kevään NATO-selvitys totesi, olisi NATO-jäsenyys Suomen kohdalla merkittävä linjamuutos suhteessa harjoitettuun politiikkaan, ja sillä olisi luonnollisesti myös maan turvallisuuspoliittista ympäristöä epävakauttavia seurauksia.

NATO on myös aiempaa haastavammassa tilanteessa. Esimerkiksi kurdialueilla Yhdysvallat ja Turkki toimivat vähintäänkin epäsuorasti toisiaan vastaan, kun niiden tukemat joukot taistelevat toisiaan vastaan. NATO:n turvatakuita kampanjassaan kyseenalaistanut Donald Trump on vihjaillut, että NATO jatkossa tulee odottamaan merkittävää lisäpanostusta jäsenmailtaan sotilasmenoihin. Näin näyttää nyt myös käyvän.

Trumpin valinnan myötä on mahdollista, että pohjoismaainen ulottuvuus vahvistuu Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa.

Suomi tekee jatkossakin puolustuspoliittista yhteistyötä Ruotsin kanssa, joka on Suomelle luonteva yhteistyökumppani. Suomi ei kuitenkaan pidä sitoa turvallisuuspoliittisia ratkaisujaan esimerkiksi liittoutumisen suhteen siihen, mitä Ruotsi tekee. Ne on aina tehtävä itsenäisesti.

Sotilaallisesti liittoutumattomilla naapurimailla on kuitenkin myös eri tapoja arvioida niitä kansainvälisiä yhteistyömalleja ja sitoumuksia, joilla saattaa olla suurtakin käytännön merkitystä liittoutumattomuuteen. Ruotsi lisäsi isäntämaasopimukseen varauksia ja Ruotsissa isäntämaasopimus piti hyväksyä valtiopäivillä, mutta Suomessa sitä ei annettu eduskunnassa edes tiedoksi kansanedustajille. Antaako Suomi kuvan, että se antaa alueensa ja infrastruktuurinsa Nato-isäntämaasopimuksen hengessä toisten käyttöön vai haluaako Suomi lähettää viestin, että aluettamme ei käytetä vihollisuuksiin mitään muuta maata vastaan? Toivottavasti jälkimmäinen.

Sotilaallinen liittoutumattomuus edellyttää Suomelta myös tarkempaa harkintaa yhteisissä sotaharjoituksissa, esimerkiksi kuuden Nato-maan muodostaman JEF-joukkojen osalta. JEF-joukkoihin kuuluu Britannian lisäksi kuusi Nato-maata: Baltian maat, Hollanti, Tanska ja Norja. JEF ei ole pysyvä yksikkö, vaan se kootaan tarvittaessa.

Myös EU:ssa on viimeisen vuoden aikana tehty linjauksia unionin turvallisuuspoliittisen yhteistyön syventämisestä. Tämä on mielestäni nähtävä reaktiona sekä siihen poliittiseen kriisiin, johon Iso-Britannian brexit-päätös asetti eurooppalaisen yhteistyön että siihen poliittiseen kriisiin, johon Donald Trumpin vaalivoitto asetti transatlanttisen yhteistyön.

Aikana jolloin yhteistyötä repii sisäinen poliittinen paine, olisi toivonut EU:n reagoivan unionin sisäiseen hajaannukseen ja sisäisiin uhkiin panostamalla nykyistä huomattavasti enemmän eriarvoisuuden ja työttömyyden vähentämiseen sekä talousjärjestelmän vakauteen. Samaan aikaan, kun moni eurooppalainen edelleen kärsii liian korkeasta työttömyydestä ja tiukkojen taloussäädösten luomasta talouskurista, toivoo Eurooppa-neuvoston puheenjohtaja Donald Tusk, että EU:n jäsenmaiden pitäisi nyt panostaa puolustusmenojensa nostamiseen.

Vaikuttaa siltä, että eurooppalaiset johtajat nyt yrittävät vakuuttaa syvää epäluottamusta EU:ta kohtaan tuntevat kansalaiset yhteistyön tärkeydestä keskittämällä huomion ulkoisiin ja sisäisiin turvallisuuspoliittisiin uhkiin sekä painottamalla puolustuspoliittisen ja sotilaallisen yhteistyön tärkeyttä. EU:n arvopohjan kuin sisäisen turvallisuudenkin näkökulmasta tarpeellisempaa on keskittyä eriarvoisuuden vähentämiseen ja kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseen.

Me elämme nyt keskellä suuria murroksia. Työttömyyden ja epätasa-arvon kasvaessa niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa on vastaliikkeenä voimistunut ihmisoikeuksia kyseenalaistava oikeistopopulistinen suuntaus. Toinen suuri globaali murros, on Kiinan ja muiden Kaukoidän maiden kaikinpuolinen vahvistuminen. Kolmantena suurena murroksena edessämme on ilmastonmuutos, joka pahimmillaan suistaa miljoonia ihmisiä köyhyyteen ja vedenpuutteeseen. Historia tietää, että suuret hegemoniamurrokset ovat olleet hyvin vaikeita. Mikä on siis Suomen asema tässä suurten kansainvälisten murrosten maailmassa?

Suomessa on aina ymmärretty, että dialogia joka suuntaan tarvitaan – etenkin silloin, kun keskustelu tuntuu niin mahdottomalta, että mieluummin sulkisi suunsa ja korvansa. Ihmiset tarvitsevat arkeensa turvallisia tulevaisuuden näkymiä. Meidän poliittisten päättäjien vastuulla on epävarmuuden keskellä puolustaa demokratian kulmakivia: perustuslakia, perusoikeuksia, riippumatonta oikeuslaitosta, ja vapaata mediaa. Samalla meidän on vastattava myös ihmisten taloudellisen epävarmuuden tunteeseen. Eriarvoisuuden ja työttömyyden vähentäminen sekä ilmastonmuutoksen torjuminen on keskeisintä turvallisuuspolitiikkaa, rauhan ja vakauden edistämisen ohella